

TITLUL I

CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA DREPTULUI INTERNAȚIONAL ȘI A SOCIETĂȚII INTERNAȚIONALE

Dreptul internațional public este dreptul aplicabil societății internaționale¹.

Societatea internațională contemporană este rezultatul unui proces de integrare progresivă și de lărgire neîntreruptă a cadrelor politice, factori care îi conferă o unitate dinamică, coperniciană.²

Progresul mijloacelor tehnice, al comunicării, al relațiilor economice și comerciale, dezvoltarea mijloacelor de informare și de comunicare au apropiat oamenii unii de alții și popoarele între ele, realizându-se o unitate de legături care, în pofida împotririlor politice și a obstacolelor rezultând din ele, conferă o integrare spirituală și culturală, politică și umanitară, economică și materială.

Putem vorbi astfel despre o comunitate internațională care înglobează o pluralitate de elemente componente care își caută unitatea, dincolo de diversitatea lor, atât la nivelul statelor, cât și la toate nivelurile activității umane.

Naționale la origine, cea mai mare parte a evenimentelor politice trec frontierele statelor dincolo de cadrul lor inițial, determinând substituirea independenței cu interdependența și autarhia statală cu integrarea la nivelul comunității internaționale peste ordinele juridice naționale.

Paralel cu aceasta se realizează un proces de lărgire a cadrelor politice ca răspuns la dinamica relațiilor internaționale generatoare de interdependență, statul național nemaiputând asigura cadrul de organizare al națiunilor supuse unor noi dimensiuni de dezvoltare ale comunității internaționale.

Ca o consecință a lărgirii cadrelor politice, legăturile care îl unesc pe cetățean cu ordinea sa juridică își temperează exclusivitatea, deoarece ordinele juri-

¹ *N.Q. Dinh, P. Daillier, Al. Pellet*, Droit international public, L.G.D.J., E.J.A., Paris, 2002.

² *L.-J. Constantinesco*, Tratat de drept comparat. Introducere în dreptul comparat, vol. I, Ed. All, București, 1997, p. 34.

dice naționale tind să se integreze în unități mai vaste, adaptate unor comunități politice largite, ieșind astfel din tradiționala lor autonomie.

Apartenența la comunitatea internațională este însă puternic marcată de persistența suveranității statului. Fiecare stat caută să-și exercite plenitudinea suverană, aspect tradițional al dreptului internațional public, echilibrată însă de tendința cooperării în cadrul organizațiilor internaționale, coordonată care nu este de natură a înlătura descentralizarea societății internaționale.

Rezultă, prin urmare, că tensiunea dintre aspirațiile comunității internaționale și tendința statelor de a-și afirma suveranitatea, care naște dreptul internațional în obiectul său (organizarea interdependentă dar, în același timp, și asigurarea independenței lor) își găsește punctul de echilibru în acest drept care garantează coexistența statelor.¹

Lipsa de omogenitate a societății internaționale se răsfrânge și asupra dreptului internațional constituit dintr-o juxtapunere de reguli generale și particulare.

Cu toate acestea, putem vorbi despre un drept internațional general aplicabil comunității internaționale, înțelegând prin aceasta dreptul aplicabil tuturor statelor. Astfel, Statutul C.I.J. recunoaște existența regulilor scrise și cutumiare generale. Jurisprudența internațională face apel în mod constant la „dreptul internațional comun” sau „dreptul internațional general”, adică la dreptul internațional universal.

Articolul 53 din Convenția de la Viena din anul 1969 recunoaște existența normelor imperative de drept internațional general, ca norme acceptate de comunitatea statelor în ansamblul lor.

Alături de acestea coexistă și categoria normelor particulare, proprii anumitor state ori anumitor grupe de state, expresie a cooperării regionale sau bilaterale care se integrează într-o ierarhie a normelor juridice.

Rezultă, în consecință, că societatea internațională, relațiile internaționale și corolarul lor, dreptul internațional public, se află într-o corelație intrinsecă cu caracter evolutiv și intercondiționare reciprocă, aserțiuni generale care urmează a fi demonstrate în prezenta lucrare.

¹ *N.Q. Dinh, P. Daillier, Al. Pellet, op. cit., p. 37.*

Capitolul I. Formarea și dezvoltarea istorică a dreptului internațional

Primele reguli de drept al ginților s-au conturat odată cu formarea statelor și cu stabilirea de relații între ele.¹

Până la acest moment putem vorbi despre un drept intersocial sau intergrupual, aplicabil societăților politice distincte și independente.

Epoca preetatică (antichitatea și evul mediu) este specifică societăților politice nestatale, în sensul caracteristicilor moderne ale cuvântului *statal*² care au configurat condițiile de formare a dreptului internațional.

Secțiunea 1. Antichitatea

Antichitatea include trei milenii înaintea erei noastre până la căderea Imperiului Roman, în anul 476 înainte de Hristos, și oferă un spațiu politic internațional configurat de două tipuri de colectivități politice: imperiile stabilite pe teritorii întinse de puterile epocii și cetățile, în principal cele grecești, entități de dimensiuni restrânse și omogene, fundamentate pe o organizare perfecționată. Cu toate acestea, găsim elemente incipiente de drept internațional.³

§1. China antică

Sunt atestate documentar existența unor reguli și instituții de drept internațional: reguli de purtare a războiului, precum și modalități de rezolvare pașnică a diferendelor.⁴

¹ G. Geamănu, *Drept internațional public*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 5.

² C. Ionescu, *Instituții politice și Drept constituțional*, Ed. Juridică, București, 2004, p. 206.

³ A. Nussbaum, *A Concise History of the Law of Nations*, ed. a II-a, New York, 1954, p. 2.

⁴ C. Andronovici, *Drept internațional public*, Ed. Graphix, Iași, 1996, p. 27; D. Popescu, A. Năstase, F. Coman, *Drept internațional public*, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., București, 1994, p. 13.

De asemenea, este cunoscută instituția „Congresul monarhilor”, care funcționa ca o conferință internațională – în cadrul căreia erau supuse spre rezolvare conflictele ori se încheiau convenții cu caracter militar sau civil¹ –, ca și instituția tratatului, fiind atestat tratatul încheiat în secolul VI î.Hr., între China antică și celelalte comunități politice, privitor la renunțarea la război și la soluționarea conflictelor dintre ele prin intermediul arbitrajului.

Confucius a conceput o „uniune măreață a popoarelor”, bazată pe o credință fundamentală, comună și universală, în cadrul căreia acțiunile oamenilor trebuie să fie în concordanță cu ordinea din natură, luată ca model al ordinii sociale.²

Scopul uniunii mărește urmărirea aplicarea bunei-credințe între popoare și instaurarea concordiei între state. Acesta a fost primul filozof care a pledat pentru o pace universală și perpetuă.³

§2. India antică

O întinsă practică de drept internațional este relevată de India antică.⁴

În lucrările juridice *Gautama Sutra* (sec. VI î.Hr.) și în legile lui Manu (sec. V î.Hr.) se folosea denumirea de „legile țărilor” (*Desa Dharma*).⁵

Texte religioase (*Rig-Vedele*) datând din anii 2500 î.Hr. atestă existența unor misiuni diplomatice ad-hoc, iar în lucrarea lui Kautilya, intitulată *Antha sharsta*, erau enumerate patru categorii de diplomați. De asemenea, regulile războiului distingeau între combatanți și necombatanți, interzicând uciderea prizonierilor ori anumite mijloace de purtare a lui (folosirea focului).⁶ Nu în ultimul rând, era cunoscut principiul *pacta sunt servanda*, tratatele încheiate fiind considerate sacre și respectarea lor era garantată prin ostatici și jurăminte religioase.⁷

¹ G. Geamănu, op. cit., p. 7.

² P. Vellas, *Droit international public*, ed. a 2-a, Paris, 1970, p. 54-55.

³ N.Q. Dinh, P. Daillier, Al. Pellet, op. cit., p. 43.

⁴ C.J. Chacko, *India's Contribution to the Field of International Law Concepts*, R.C.A.D.I., 1958, I, vol. 93, p. 121-142.

⁵ G. Geamănu, op. cit., p. 8.

⁶ Ibidem, p. 9.

⁷ D. Popescu, A. Năstase, F. Coman, op. cit., p. 13.

§3. Egiptul antic

Egiptul antic a jucat un rol important în relațiile internaționale datorită legăturilor comerciale și politice pe care le-a întreținut cu întregul Orient. În acest scop avea organizată o cancelarie de stat pentru treburile străine, iar corespondența diplomatică între Egipt (în sec. XVI-XV î.Hr.) și celelalte entități din Orient a fost descoperită la Tel-Amarna.

Unul dintre cele mai vechi tratate internaționale de alianță și prietenie intitulat „Tratatul sublim” a fost încheiat în anul 1292 î.Hr. între Ramses al II-lea (faraonul Egiptului) și Hattuşill al III-lea (regele hitiților). Acesta permite aprecierea existenței unui nucleu de relații diplomatice relevate în scrierile cuneiforme care o atestă.

Tratatul era structurat în introducere și textul propriu-zis și avea inserate o serie de formule religioase în vederea asigurării respectării lui.¹

§4. Grecia antică

Un rol constructiv cu aport relevant din punct de vedere al dreptului internațional l-a avut Grecia clasică și nu imperiul lui Alexandru. Acest aport provine din activitatea cetăților grecești, cu apogeu în perioada democrației ateniene care ocupă fără întrerupere cinci secole până la cucerirea macedoneană la mijlocul sec. al IV-lea înainte de Hristos.²

Inițial, corespunzător primei perioade a Greciei antice erau folosiți în raporturile dintre conducătorii cetăților, vestitorii (*angelos*) iar mai târziu solii formate din cei mai bătrâni *presbeis*, cărora li se înmâna „diploma” conținând împuternicirea lor. Persoana solului era inviolabilă.³

Dezvoltarea unor relații economice, politice și culturale între cetățile grecești a favorizat apariția unui drept internațional convențional bazat pe folosirea a două instrumente esențiale: tratatele și diplomația, care demonstrează existența unei comunități juridice a acestora.

¹ E. Glaser, Tratatul sublim, în „Magazin istoric” nr. 6/1967, p. 23-25.

² N.Q. Dinh, P. Daillier, Al. Pellet, op. cit., p. 44.

³ G. Geamănu, op. cit., p. 10.

În privința tratatelor putem enumera: tratatele militare de alianță (*symachii*), tratatele comerciale, cele de pace, de neagresiune și de ajutor reciproc (ajutor împotriva sclavilor răsculați), ca și acorduri în privința drepturilor străinilor.¹

Tratatele, indiferent de domeniul în care erau încheiate, erau supuse unui jurământ religios și se gravau pe stâlpi de piatră păstrați în temple. Astfel, tratatul de alianță din sec. al VI-lea î.Hr., încheiat între elini și hereeni, este cel mai vechi document diplomatic european.²

Tratatele încheiate conțineau clauze privind arbitrajul și mediațiunea privind rezolvarea diferendelor dintre cetăți.³

Mai mult, tratatele de alianță (*symachii*) conțineau prevederi referitoare la instituirea unui sistem de securitate colectivă. Acestea, prin structura lor, erau veritabile asociații federale care aplicau atât regula libertății de adeziune, cât și pe cea a egalității dintre membri, specifice federalismului.⁴ În secolele V și IV î.Hr. au fost convocate mai multe congrese pentru asigurarea păcii comune.⁵

Ideea unor asociații între cetăți de tip federal cu organe de conducere comune și tribunale arbitrale a fost materializată prin crearea *amfichioniilor* (Delos, Calauria, Onchestos și Pyleo-delfică)⁶ care aveau ca scop protecția sanctuarelor religioase și asigurarea respectării regulilor cu caracter religios, adoptate de consiliul amfichioniei, care era competent să judece încălcările lor.⁷

Vechile cetăți grecești au cunoscut și instituția *proxeniei*, care avea ca scop apărarea intereselor străinilor și a cetăților străine, având atribuții asemănătoare cu cele ale protecției consulare actuale și, de asemenea, prin instituția *isopolitia*, străinilor li se asigura un statut juridic asemănător locuitorilor cetății.⁸

¹ C. Andronovoci, op. cit., p. 27.

² G. Ténékidés, Droit international communautés fédérales dans la Grèce des Cités, R.C.A.D.I., 1956, II, vol. 90, p. 520.

³ G. Ténékidés, op. cit., p. 522.

⁴ N.Q. Dinh, P. Daillier, Al. Pellet, op. cit., p. 45.

⁵ G. Geamănu, op. cit., p. 10.

⁶ G. Ténékidés, op. cit., p. 583.

⁷ S. Sefériadés, Principes généraux du droit international de la paix, R.C.A.D.I., 1930, IV, vol. 34, p. 214.

⁸ G. Ténékidés, op. cit., p. 535-538.

§5. Roma antică

Cu Roma antică, dreptul internațional beneficiază de geniul juridic roman.¹ Dreptul roman, ca drept stabilit unilateral de Roma, a cunoscut diviziunea *ius fetiale* și *ius gentium*.² Relațiile internaționale în Roma antică erau de competența unui colegiu sacerdotal (colegiul fetialilor) condus de un *pater patratus*. Acest colegiu declara război și încheia pace, tratate de alianță și tranșa diferendele după normele inserate într-un cod religios denumit *ius fetiale*. Aceste norme reglementau atribuțiile în materia tratatelor, extrădarea și în special declararea războiului.³

Practica romană extinde o varietate de tratate internaționale: tratatele de prietenie ori neutralitate – *amicitia*; tratate de alianță – *foedera*; tratate de vasalitate sau protectorat – *deditio in fidem*, clientela.⁴ Prin acestea nu se includ însă și tratatele de pace, deoarece romanii nu încheiau astfel de tratate, războaiele încheindu-se prin armistiții ori capitularea necondiționată a inamicului și mai târziu prin supunerea acestuia puterii romane. Cu toate acestea se cunoștea și practica declarației de război precum și diferite forme moderatoare de purtare a războiului, cum ar fi, spre exemplu, armistițiul pentru înmormântarea celor uciși.⁵

Relațiile diplomatice erau asigurate prin intermediul ambasadurilor (*legati*), oratori (*oratores*) și vestitori (*nunci*), iar persoana solilor era inviolabilă.

Ius gentium. Protecția străinilor era dată în competența unui funcționar special (*praetor peregrinus*) și extinderea relațiilor statului roman peste limitele Italiei a condus la apariția lui *ius gentium*, care în mod preponderent reglementa raporturile de drept internațional privat între cetățeni și străini.⁶ Acesta este

¹ P. Vellas, *Droit international public*, Paris, 1967, p. 55.

² Th. Mommsen, *Istoria Romană*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 100.

³ A.P. Sereni, *Diritto internazionale*, vol. I, Milano, 1956, p. 6.

⁴ Al. Bolintineanu, A. Năstase, *Drept internațional contemporan*, Institutul român de studii internaționale, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 1995, p. 19.

⁵ C. Andronovici, *op. cit.*, p. 28.

⁶ M. Jakotă, *Drept roman*, Ed. Cugetarea, Iași, 2002, p. 53.

diferit de *ius civile*, aplicabil cetățenilor romani și include relațiile dintre necetățenii romani, fondat pe principii ce decurg din rațiuni universale.¹

Ideea unui *ius gentium* ca drept natural ce guvernează întreaga omenire, aparținând lui Cicero în lucrarea *De Republica*, a fost preluată de Ulpian în *Digeste* care separa *ius naturale et gentium* și *ius civile*, diviziune în baza căreia Gaius considera că *ius gentium* este simultan ca apariție cu însăși umanitatea, devenit în timpul lui Paulus un drept aplicabil tuturor popoarelor.²

Secțiunea a 2-a. Evul mediu

§1. Evul mediu timpuriu

După căderea Imperiului roman, în anul 476, perioada traversată de Europa a fost războinică, provocată de invaziile barbare care au durat mai multe secole, făcând ca dreptul internațional să sufere o întrerupere cvasi-totală.³

Entități organizate în monarhii distincte se apropie de secolul al VIII-lea. Putem vorbi despre nașterea statului feudal, însă societățile politice sunt încă instabile și principiul puterii teritoriale împiedică instituirea unei autorități centrale efective.

În cursul secolelor al IV-lea și al VIII-lea, războiul este justificat drept o cauză justă și necesară, tratatele încheiate între conducătorii popoarelor germanice ca și cele încheiate între aceștia și Bizanț sunt de alianță, de armistițiu ori de pace, iar executarea lor era garantată prin ostatici (armistițiul dintre Bizanț și goți din anul 538).⁴

Dezmembrarea Imperiului roman al națiunii germanice (834) accentuează fărâmițarea feudală în întreaga Europă.

Raporturile dintre feudali erau caracterizate prin războaie continue, sustrase oricăror reguli umanitare, cu excepția celor purtate între cavaleri, permise anumitor reguli de purtare a războiului.

¹ N.Q. Dinh, P. Daillier, Al. Pellet, op. cit., p. 46.

² V. Hanga, *Drept privat roman*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 22-24.

³ Ibidem, p. 47.

⁴ G. Geamănu, op. cit., p. 14.

Biserica a jucat un rol important în Evul mediu și a imprimat caracter religios unor evenimente internaționale, impunând așa-numitele „armistiții ale lui Dumnezeu”, care interziceau anumite zile în care războiul era oprit și a adoptat unele hotărâri în privința purtării războiului (ex. Consiliul de la Lateran din 1139 a interzis folosirea arbaletelor, a arcurilor și transformarea în sclavi a prizonierilor creștini).¹

Practica încheierii de tratate internaționale se extinde și privește în special problematica războaielor și transmiterea de teritorii prin moștenire, căsătorie sau vânzare, tratate care erau însoțite de garanții religioase, gajuri, bijuterii, ostateci etc.).²

Tratatele comerciale sunt încheiate în această perioadă și devin o practică frecventă a orașelor libere italiene (ex. Tratatul din 1171, prin care Ferrare se obliga față de Veneția, Bologna, Mantova, Milano, Madena și Ravena să asigure libertatea tranzitului pe fluviul Pad.³ Acestea conțin clauze prin care se creau privilegii economice și comerciale, interzicerea pirateriei, desființarea dreptului de naufragiu (însușirea bunurilor pierdute prin naufragiu de cel pe teritoriul căruia erau descoperite) și regim extrateritorial pentru cartiere locuite de italieni.

Apare în această epocă ideea de suveranitate, expresie a independenței seniorilor și a regilor față de pretențiile de dominație a împăraților germani și ale papilor.⁴

Domeniul de aplicare a dreptului diplomatic include pe lângă misiunile ad-hoc, începând cu a doua jumătate a secolului al XV-lea, și pe cele permanente, ca și instituția consulilor.

Cu toate că forța constituia principalul mijloc de rezolvare a conflictelor, mediațiunea și arbitrajul sunt folosite ca mijloace pașnice de soluționare a lor, mediatori sau arbitri fiind papa de la Roma ori împărați sau juriști celebri ai timpului (de exemplu, arbitrajul în disputa dintre regele Eduard I al Angliei și Filip cel Frumos al Franței a fost efectuat de papa Bonifaciu al VIII-lea).

¹ Ibidem, p. 15; D. Popescu, A. Năstase, F. Coman, op. cit., p. 15.

² C. Andronovici, op. cit., p. 29.

³ A.P. Sereni, op. cit., vol. I, p. 13.

⁴ G. Geamănu, op. cit., p. 15.

Apar germeii codificării prin legi interne a obiceiurilor internaționale practicate în comerțul pe mare (legile Oleronului, secolul al XII-lea și Consolato del mare, secolul al XIV-lea).

Lumea islamică a cristalizat o serie de reguli în materia tratatelor [tratatele încheiate între țările musulmane și cele creștine, între Egipt și Pisa (1154) și Veneția (1208)].¹

Imperiul bizantin (395-1453) în răsăritul Europei aduce o contribuție importantă în materia încheierii tratatelor și practica diplomatică, amintind în această din urmă dimensiune *corpus iuris* al lui Justinian în privința inviolabilității solilor.²

§2. Sfârșitul Evului mediu

Perioada de destrămarea a feudalismului are drept consecință apariția marilor state naționale în apusul și răsăritul Europei. Putem vorbi despre state naționale și, în consecință, despre evoluția dreptului internațional, chiar dacă acesta reflecta relațiile dintre state bazate pe forță și dominație.³

Descoperirile geografice și expansiunea colonială creează regimuri de dependență, considerate admisibile juridic⁴ și, de asemenea, Lumea nouă, descoperită ori cea care va fi descoperită în viitor, este supusă împărțirii prin bula Papei Alexandru al VI-lea din 1493 și tratatul de la Tordesillas încheiat în 1494, între Spania și Portugalia.

În această perioadă se oficializează pirateria ca practică oficială, iar războiul maritim se caracterizează prin folosirea corsarilor, a căror activitate nu se deosebea de cea a piraților.

Chiar și în aceste condiții, dreptul internațional este susceptibil de dezvoltare, mai ales că influența bisericii asupra acestui drept tinde a fi înlăturată

¹ S. Mahmassani, *The Principles of International Law in the Sight of the Islamic Doctrine*, R.C.A.D.I., I, vol. 117, p. 201-238.

² G. Geamănu, op. cit., p. 16.

³ Ibidem, p. 17.

⁴ Al. Bolintineanu, *Suveranitatea și independența – idee forță în dezvoltarea istorică, în Suveranitatea și progresul*, coordonator N. Ecobescu, Ed. Politică, București, 1977, p. 43.